

ність реагувати на екстремальну ситуацію адекватно та оцінювати її з раціонального погляду. Людина має бути готова до активного подолання екстремальної ситуації, яка виникла.

Висновки. Таке явище, як стрес, є неодмінною складовою життя людини, адаптаційного процесу до умов середовища, що постійно змінюються. Необхідно навчитися керувати стресом і використовувати його для подальшого зростання особистості та набуття досвіду. Успішно адаптується психологічно стійка особистість, яка емоційно стабільна, з розвинутими волеволіями властивостями та здатністю реалізовувати свої цілі, незважаючи на зовнішні впливи.

Abstract. The article examines the concept of adaptation and its types, examines the role of adaptation in extreme situations. The concept of "stress" is analyzed, the factors that contribute to the occurrence of stress are named. Factors contributing to adaptation to extreme conditions are being studied.

Keywords: adaptation, stress, extreme situation.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Галян А. Г. Особистісні ресурси адаптації майбутніх медичних працівників до професійної діяльності: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / СНУ ім. Лесі Українки. Луцьк, 2016. 234 с.
2. Галус О. М. Історіографічна основа досліджень процесу адаптації особистості у працях вітчизняних учених-психологів. *Педагогічний дискурс*. 2013. № 15. С. 140–146.
3. Максимова Н. Ю., Грись А. М., Манілов І. Ф. та ін. Психологічні механізми адаптації девіантів до сучасного соціокультурного середовища: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2015. 254 с.
4. Деменко О. Ф. Особливості соціальної адаптації особистості в умовах сучасного кризового суспільства. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства*: зб. матеріалів IV всеукр. наук.-практ. круглого столу з міжнародною участю (м. Ірпінь, 24 квіт. 2019 р.). Ірпінь, 2019. С. 18–21.
5. Хубетов О. В. Когнітивні чинники адаптивності безробітних в умовах професійного перенавчання: дис. ... канд. психол. наук: 053 ПК ДСЗУ. Київ, 2021. 264 с.
6. Приходько І. І., Колесніченко О. С., Тімченко О. В. Психологія екстремальної діяльності: навч. посіб. Харків: НА НГУ, 2016. 571 с.
7. Наугольник Л. Б. Психологія стресу. Курс лекцій. Львів: Ліга-Прес, 2013. 129 с.
8. Пилипака Ю. І., Романюк В. Л. Стрес як загальний адаптаційний синдром та психічне здоров'я особистості. *Психологія: реальність і перспективи*. 2016. № 6. С. 177–182.

УДК 811,111'133.1

СПОСОБИ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ ГЕНДЕРНОЇ АСИМЕТРІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВАХ

С. М. Яровая, Д. Є. Ігнатенко

Анотація. Пропоноване дослідження присвячене вивченню способів нейтралізації гендерно забарвлених одиниць в англійській та французькій мовах. У роботі схарактеризовано проблему творення фемінітивів, а також причини виникнення гендерної асиметрії. Встановлюються закономірності процесу нейтралізації. Виявлено і пояснено обмеження, які можуть виникнути в процесі нейтралізації гендерно забарвлених одиниць. Встановлено розбіжності між способами нейтралізації в англійській та французькій мовах.

Ключові слова: фемінітив, гендер, нейтралізація, гендерна асиметрія.

Вступ. Бурхливі процеси фемінізації суспільства, що відбуваються протягом останніх десятиліть в усьому світі, спричинили активне утворення у мові фемінітивів і широке їх розповсюдження в багатьох сферах життя: науці, політиці, культурі, економіці, мистецтві тощо. В англійській мові фемінітиви почали досить широко використовуватися передусім з метою уникнення фіксації однозначної належності певної професії конкретній статі, що у свою чергу ліквідувало упередження щодо гендерних розподілів і обов'язків у суспільстві. Згодом почав набувати поширення процес нейтралізації мови шляхом створення нових гендерно-нейтральних іменників. У французькій мові також відбувається процес активного поширення фемінітивів в офіційних документах, засобах масової інформації та в повсякденному житті.

Активне відтворення вже наявних корелятивів жіночого роду та поява цілої низки нових номінацій осіб жіночої статі за професійною та соціальною належністю в різних галузях стає актуальною проблемою сучасного англійського та французького мовознавства, що набуває

все більше обертів з розвитком інтернет-спілкування. Отже, **актуальність** пропонованого дослідження зумовлена важливістю фемінітивів у відображенні гендерних ролей у сучасних англійській та французькій мовах. **Мета** дослідження – проаналізувати процес нейтралізації гендерно забарвлених одиниць в англійській та французькій мовах.

Виклад основного матеріалу. Фемінітиви – це слова жіночого роду, альтернативні чи парні аналогічним поняттям чоловічого роду, що належать до всіх людей незалежно від їхньої статі [1], наприклад, акторка, письменниця, рятівниця, міністерка тощо. Фемінітиви можуть бути утворені від будь-якої тематичної групи чоловічих іменників, що позначають професії чи посади на будь-якому рівні та у будь-якій сфері діяльності, наприклад, лікар – лікарка, спортсмен – спортсменка, професор – професорка, директор – директорка тощо.

Як зауважує А. Архангельська, метамова наукових досліджень, що так чи інакше торкаються питання складників українського жіночого лексикону, сьогодні далеко від усталеності й одностайності [2, с. 14]. Ще відносно недавно визначення слова «фемінітив» неможливо було знайти у жодному зі словників, а тепер, коли фемінітиви становлять досить обсяжну й багатогранну підсистему слів і мають належну термінологічну базу, маємо змогу не тільки подати визначення термінів, а й дослідити та характеризувати нові іменники жіночого роду, що утворилися від чоловічих [3].

Загальні і професійні найменування осіб жіночої статі уже виходять на рівень загальноживаних і скоро перетворюються на стилістично нейтральні та рівнозначні порівняно з найменуваннями осіб чоловічої статі.

Жінки та чоловіки по-різному користуються мовою, й особливості використання мови обома статями в історичному розвитку суспільства відбилися в самій її структурі [4, с. 142]. У більшості культур дуже тривалою була домінантна роль чоловіків, що й спричинило гендерну асиметрію в мові, тобто мовна картина світу фіксувалася з чоловічого погляду, з чоловічої перспективи, а жіноча до уваги не бралася. Отже, андроцентризм пов'язаний з нерівномірною представленістю в мові обох статей – жіночої і чоловічої. Прикладів гендерної асиметрії в досліджуваних мовах наявно досить багато. Наприклад, у французькій та англійській мовах поняття «людина» та «чоловік» пояснюються одним словом: у французькій «*homme*», а в англійській «*man*». Це одна з причин, чому багато науковців вважають, що чоловічі іменники є немаркованими, але з цим не так просто погодитися. Проблема в тому, що гендерно марковані іменники виражають несерйозне ставлення до жіночих форм професій, які раніше обіймали виключно чоловіки, наприклад, *manager* – керуючий, а *manageress* – жінка, яка володіє невеликим магазинчиком. В англійській мові цей ряд можна доповнити ще кількома фемінітивами, які, здавалося б, мають бути еквівалентними, але насправді жіночі варіанти цих слів з роками набули негативного відтінку. До них належать такі пари: *governor* – *governess*; *master* – *mistress*; *patron* – *matron*; *sir* – *madam*; *bachelor* – *spinster*; *host* – *hostess*. У французькій мові також можна навести пари іменників чоловічого роду, що мають нейтральне значення, але у жіночій формі отримують негативне забарвлення: *gars* (хлопець, хлопчик) та *garce* (дівчина легкої поведінки); *courtisan* (придворний) та *courtisane* (куртизанка) тощо.

Сьогодні спостерігаємо, що в американській та британській англійській мовах репрезентація концептів «чоловік» та «жінка» характеризується тенденцією до використання гендерно-нейтральних одиниць, а отже частотність вживання «андроцентричної» номінації *man* зменшується, але натомість зростає використання «політично коректних» варіантів.

Існує два способи боротьби з гендерною асиметрією у мові: фемінізація та нейтралізація. В аналізованих мовах граматична категорія роду присутня лише у французькій мові, отже, їй підходить шлях фемінізації, водночас для англійської мови характерний процес нейтралізації гендеру.

Оскільки англійська мова – мова аналітична, яка характеризується відсутністю у реченні синтаксичних і морфологічних родових зв'язків, способи мовної нейтралізації зводяться до виключення маркованості гендера та генералізувального займенника чоловічого роду.

В англійській мові: 1) іменники чоловічого роду: стосуються слів, що позначають чоловічу особу або представника чоловічої статі, наприклад: *man* (чоловік), *boy* (хлопчик), *actor* (актор) тощо; 2) іменники жіночого роду: стосуються жіночих осіб або представниць жіночого

го роду, наприклад: woman (жінка), girl (дівчина), actress (актриса) тощо. Також в англійській мові наявні загальні іменники, які мають родової маркованості і можуть вживатися для позначення осіб обох статей, наприклад friend (друг), client (клієнт), student (студент) тощо.

В англійській мові іменники, що позначають рід діяльності мають загальний граматичний рід, попри схожість форми з чоловічим родом, тобто вони є гендерно-нейтральними на граматичному рівні. Наприклад, цілком припустимо сказати як «he is an actor» («він – актор»), так і «she is an actor» («вона – актор»). Слово friend (друг) давно має спільний рід, а слова «boyfriend» і «girlfriend» вже передбачають романтичний контекст відносин. Хоч в мові і наявні сполуки «male friend» (друг чоловічої статі, або друг) і «female friend» (друг жіночої статі, або подруга), проте вони непоширені.

Гендерно маркована лексика в англійській мові може нейтралізуватися так:

1) шляхом заміни чоловічих частин іменників на нейтральні, наприклад, компонент -man можна замінити на -person: waiter – waitperson, salesman – salesperson, fisherman – fisherperson;

2) шляхом скорочення лексем з суфіксами -ess/ette/ine/trix до основи слова, наприклад, замість маркованого жіночим суфіксом слова goddess використовувати god.;

3) шляхом використання нейтральних займенників, наприклад, everybody, someone, anyone тощо;

4) шляхом заміни в ідіомах, прислів'ях, приказках компонентів гендерно маркованих компонентів на зразок man на гендерно немарковані, наприклад the average man – the average person, an ordinary man – an ordinary person.

Слід зауважити, що в англійській мові вже давно сформувалися гендерно нейтральні одиниці, наприклад, для boyfriend та girlfriend є аналогічне за значенням, але нейтральне за гендерною маркованістю partner, а також spouse – супруг, замість husband (чоловік) та wife (дружина), grandchild замість granddaughter та grandson, sibling замість brother та sister, навіть іменники woman та man можна замінювати на person чи adult тощо.

У французькій мові існує тільки жіночий та чоловічий рід, який виражається за допомогою артикля жіночого або чоловічого роду. Раніше вважалося, що іменники-назви професій чоловічого роду можуть виступати як спільні, або нейтральні, але у французькій мові, окрім артикля з родом іменника, узгоджуються ще дієслова та прикметники, а отже постає проблема нейтралізації іменника за допомогою граматичних засобів. У французькій мові існують іменники, що позначають професії, які не мають форми жіночого роду, наприклад: un guide, un juge, un ministre, un diplomate. Тоді для уточнення використовується слово femme: une femme guide, une femme juge.

Бачимо, що нейтралізація назв посад не може бути єдиним вирішенням проблеми нерівності між чоловіками та жінками, адже, навіть якщо нейтральні іменники продовжать створюватися та широко використовуватися, доки зберігається гендерна система, нерівні аспекти мови не зникнуть. Проблема нейтралізації частково вирішує так званий «загальний» чоловічий рід, який використовується для позначення лише функції, без вказівки на людину конкретної статі, наприклад, в оголошеннях про роботу завжди використовується чоловічий рід як нейтральний, але він також може вказувати, що на роботу шукають саме чоловіка, однак прямо зазначити про це в оголошенні не можна через явну дискримінацію жінок у такому випадку. Ця характеристика французької мови прямо протилежна англійській, у якій іменники позбавлені граматичного роду, і зміни на шляху фемінізації та реформи мови з метою досягнення гендерної рівності полягають в усуненні формальної різниці, яка зобов'язує розрізняти дві статі.

З метою гендерної рівності в англomовному суспільстві набирають поширення нейтральні форми назв професій, водночас у франкомовному суспільстві цієї нейтральності намагаються позбутися і чітко позначають стать людини, яка обіймає ту чи іншу посаду або виконує певну функцію. В обох мовах нейтральна форма часто збігається з чоловічою, як це було заведено в правилах суворої літературної норми та в діловому мовленні. Однак не можна сказати, що ця тенденція розповсюджується на усі назви. Наприклад, як в англійській, так і у французькій мовах існує гендерний поділ між словами: в англійській мові король king та королева queen, а

у французькій *roi* і *reine* відповідно. Тобто якщо в англійській мові досі немає гендерно нейтральної форми назви посади, то рівнозначно використовуються обидва варіанти, що може здатися дивним для франкомовного феміністичного товариства, яке не так позитивно ставиться до використання чоловічого роду як універсального. Це стосується, наприклад, і професії офіціанта: в англomовному суспільстві доцільнішим вважається використовувати чоловічу форму *waiter* (офіціант) незалежно від статі.

У французькій та англійській мовах звернення до жінки мало два варіанти, залежно від її сімейного статусу. Згодом в обох мовах це змінилося: від звернення, яке вказує на те, що жінка заміжня, відмовилися. Це було одним із найважливіших нововведень у французькій мові – відмова від звернення *mademoiselle*. Його вирішують не вживати, оскільки воно вказує на сімейний статус жінки (*mademoiselle* – незаміжня жінка, а *madame* – заміжня), водночас для чоловіків такого розмежування немає.

В англійській мові жінок ідентифікували на основі їхнього сімейного стану – *Mrs.* для заміжніх жінок і *Miss* для незаміжніх, але багато жінок виступили проти цього, закликаючи використовувати форму *Ms.*, як спосіб визначати себе як окрему особу, а не підлеглу чи партнерку. Сьогодні форма *Ms.* продовжує залишатися зверненням як для заміжніх, так і для незаміжніх жінок. Це форма, яку обирає майже кожна жінка, яка хоче, щоб до неї зверталися як до рівної людини, а не поважали за фактом того, що вона заміжня. На сьогодні, використання *Ms.* в публікаціях є звичним, навіть стандартним.

Якщо говорити про сукупність індивідів, то припускаємо, що серед них є чоловіки (які позначаються відповідно до чоловічої статі) і жінки (позначаються відповідно до жіночої статі). Коли йдеться про сукупність осіб обох статей, тоді вживається чоловічий рід, що забезпечує граматичну нейтралізацію, тобто чоловічий рід використовується для позначення множини, наприклад, *tous les hommes sont mortels* (усі люди смертні), де *les hommes* ще може означати чоловіків.

Схожі приклади надавала Французька Академія, щоб виправдати здатність (чоловічого роду) самостійно представляти елементи, що стосуються обох статей у множині [5]. Варто пам'ятати про двозначність і вміти розрізняти, чи *les hommes* позначає людей загалом, чи конкретних чоловіків (осіб чоловічої статі). Іноді це стає основою для жартів, заснованою на грі слів. Наприклад, речення «*Un homme sur deux... est une femme*» можна перекласти як «один чоловік з двох... є жінкою», однак це буде помилково, оскільки перший іменник *Un homme* тут позначає не чоловіка як конкретну особу чоловічої статі, а загальне поняття – людину, тому правильним перекладом цього речення буде «одним із двох людей... є жінка». Отже, у французькій мові чоловічий рід вживається як вираження концептуального поняття, так і для позначення особи чоловічої статі.

Таке використання іменників чоловічого роду для позначення загального поняття часто зустрічається в юридичній та нормативній мові: *Le ministre de la Culture a dans ses attributions...* (Повноваження міністра культури...) – використовується чоловічий рід, бо йдеться не про конкретного міністра, а про міністра та його повноваження загалом. Отже, текст закону, декрету, наказу, який узагальнено стосується функцій або титулів, буде написаний у чоловічому роді. Але якби ми хотіли вказати, що в певному випадку цю посаду займає жінка, тоді можна використати жіночий рід, бо тепер виникає конкретизація, наприклад: *Dans cet hôpital, les fonctions de chirurgien* (У цій лікарні обов'язки хірурга) *sont occupées par une chirurgienne* (виконує хірургія) – у першій частині речення використовується загальне поняття, а у другому – конкретне.

Висновки. Проблема гендерної асиметрії, що наявна і в англійській, і у французькій мовах на сучасному етапі вирішується по-різному. Загалом феміністична критика мови наполягає на переосмисленні і зміні мовних норм, вважаючи метою своїх досліджень свідоме мовне нормування і мовну політику. Одним із шляхів нейтралізації гендерної асиметрії в англійській мові стало уворення нейтральних іменників і їх використання і щодо чоловіків, і щодо жінок, натомість у французькій мові носії та лінгвісти намагаються знайти певні форми іменника жіночого роду, які б не мали негативної конотації, або використовують чоловічі іменники як нейтральні. Проблемність нейтралізації гендерно маркованих іменників зумовлена передусім

довготривалою генералізуючою функцією маскулінативів в обох мовах, а також загалом можливістю повної нейтралізації статі в таких лексемах.

Abstract. The article is devoted to the study of the ways of neutralizing gender-colored units in English and French. Using the material of English and French languages, the author establishes the regularities of the process of neutralization and interprets the scope of the concept of "feminitive", as well as characterizes the problem of gender asymmetry. The study identifies and explains the limitations that may arise in the process of neutralizing gender-colored units. The study mainly uses the analysis of lexical units to identify the most common ways of forming gender-neutral units instead of femininitives in English and French.

Keywords: feminitive, gender, neutralization, gender asymmetry.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шевченко З. В. Словник гендерних термінів. Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2016. 336 с.
2. Архангельська А. *Femina cognita*. Українська жінка у слові й словнику. *Серія «Студії з українського мовознавства»*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 444 с.
3. Собецька Н. В. Вживання фемінітивів як прояв гендерної культури. *Young Scientist*. 2016. № 12.1(40). С. 375–378.
4. Васильєва Л. П. Маскулінність і фемінність у мові (на матеріалі слов'янських та неслов'янських мов). *Слов'янський збірник*. 2017. № 21. С. 141–156.
5. Pleško M. La féminisation linguistique en milieu francophone. *Romanica Olomucensia*. 2012. № 24.2. P. 151–158.

УДК 82.09:7

ПРОБЛЕМА КЛАСИФІКАЦІЇ ХУДОЖНЬОЇ ДЕТАЛІ В ЛІТЕРАТУРІ

Є. Л. Яцюк, В. М. Манакін

Анотація. У пропонованому дослідженні розглянуто поняття художньої деталі та висвітлено актуальність проблеми її класифікації. Методологічною основою роботи є методи порівняння, синтезу та аналізу. За основу взято роботи таких науковців: Г. Авсентьева, В. Кухаренко, А. Єсін, Л. Чернець, І. Щирова та ін. Аналіз наявних досліджень показав, що художня деталь виступає незамінним інструментом у створенні художнього образу та дає змогу окреслити і виділити індивідуальний стиль автора твору. Неоднозначність поняття феномену художньої деталі в літературі та можливість розглядати його із різних поглядів дає можливість дійти висновку про комплексність цього явища та передбачає його подальший розгляд.

Ключові слова: художня деталь, імпліцитна художня деталь, характерологічна художня деталь, функціонально-семантична класифікація.

Вступні зауваження. Феномен художньої деталі – це важлива частина різних видів творчості, включно з живописом та мистецтвом слова. На сучасному етапі розвитку лінгвістики феномен деталі в художньому тексті розглядається як один із ключових механізмів розпізнавання індивідуального стилю автора. Актуальність проблеми художньої деталі підтверджується не лише її складністю, а й значимістю ролі цього явища як для автора, так і для читача. Існування цього явища нерозривно пов'язане з неможливістю охопити описуваний предмет цілком і, як наслідок, необхідністю передати отриману частину так, щоб читач отримав образ явища загалом.

Поширеність цього феномену гіпотетично обумовлена і здатністю активувати уяву читача, збагачувати його асоціативне мислення. Багатогранність поняття явища художньої деталі дає можливість розглядати його з різних поглядів, що могло б пояснити різноманіття його визначень, класифікацій, характеристик, завдань та сфер ужитку. Отже, феномен художньої деталі служить незамінним інструментом для стиснення ідеї та її подальшого розкриття читачем.

Значний внесок у дослідження цього феномену було зроблено І. Щировою, Л. Чернець, А. Єсіним, В. Кухаренко та іншими. Вони розглянули проблему художньої деталі з різних векторів аналізу і запропонували численні визначення та класифікації цього явища, що можуть використовуватися під час аналізу того чи іншого твору. На сучасному рівні розвитку наукової думки не існує єдиної думки щодо визначення, класифікації та сфер ужитку цього